

Mis on inimkaubandus?

ETTEKANNE KOOLITUSEL INIMKAUBANDUSE ENNETAMINE- KOOLITUS ÕPETAJATELE NOORSOOTOÖTAJATELE JA KUTSENÕUSTAJATELE

Kristiina Luht

Põhja- ja Baltimaade inimkaubitsemise vastase ühiskampaania Eesti kampaania
koordinaator

Mina annan teile lühikese ülevaate inimkaubandusest, selle põhjustest ja seosest prostitutsiooniga. Põhjalikumalt sellest, miks on tegemist sotsiaalse probleemiga, millega tuleb tegeleda nii riiklikul kui ühiskondlikul tasandil ja kuidas tegeletakse sellega nii Eestis kui maailmas, kuulete tänase ja ülejäänud kahe päeva jooksul.

Rääkides inimkaubandusest peetakse tavaliselt tegelikult silmas naiste ja laste smugeldamist seksuaalse eksploateerimise eesmärgil, sest see on enim levinud inimestega kauplemise liike.

ÜRO definitsioon: Inimkaubandus on inimeste värbamine, transportimine, ümber asustamine, neile varjupaiga andmine või majutamine jõudu kasutades või sellega ähvardades. Samuti hõlmab inimeste smugeldamine röövimist, pettust, kelmust, jõu kasutamist või isiku kaitsetu või abitu seisundi ära kasutamist, raha või muude soodustuste andmist ja vastu võtmist selleks, et saavutada inimese üle mõjuvõimu omava isiku nõusolekut esimese eksploateerimiseks. St mina näiteks annan raha või mingeid soodustusi teisele isikule kellegi kolmanda ära kasutamiseks. Eksploateerimine on ÜRO protokollis defineeritud vähemalt kupeldamisena või teiste seksuaalse eksploateerimise vormidena. Samuti sunnitööna, orjuse või orjusesarnaste tegevustega, või elundite eemaldamisega. Smugeldatava inimese nõusolek on tähtsusetu kui eelpoolloetletud tegevustest kasvõi üks on aset leidnud. St ma võin olla teadlik, et ma hakkam tööle nt prostituudina, aga kui kolmandad isikud on selle asjus omavahel kokku leppinud, saavad kasu minu tegevusest, siis on tegemist inimkaubandusega.

Euroopa Komisjon defineerib inimkauplemist kui naiste transportimist Euroopa Liidu maadesse teistest riikidest (või ka EL maade vahel) seksuaalse eksploateerimise eesmärgil: "Inimkaubanduse definitsioon kehtib nii seadusliku kui ebaseadusliku riiki sisenemise korral, sest osad naised võivad mõnda EL riiki siseneda legaalselt kuna nad pärinevad maadelt, mille kodanikelt ei nõuta lühiajaliseks külastuseks viisat. Lisaks võivad osadel naistel olla viisa või pikemaajaline tööluba, näiteks tantsijana töötamiseks. Selline tööluba võib aga tihti varjata prostituudina töötavat inimest. Naiste smugeldamine seksuaalse eksploateerimise eesmärgil hõlmab kõiki naisi, kes on kannatanud alandusi ja/või vägivalda inimkaubanduse läbi. Ohvri esialgne nõusolek ei pruugi olla relevantne, sest inimkaubanduse ringi sisenedes teavad paljud naised, et nad hakkavad töötama prostituutidena. Tegelikult rikutakse nende esmaseid inimõigusi ja sunnitakse orjuse sarnasesse olukorda. Euroopa Komisjon ei arvesta inimsmugeldamise ohvritena neid naisi, keda keegi ei ole mõjutanud prostitueerimise

eesmärgil teistesse maadesse reisima, ega "musta" tööjõudu, mida tuuakse Euroopa Liitu.

Isiksuse tasandil on inimkauplemise näol on tegemist inimõiguste laiaulatusliku rikkumisega. Inimõiguste alla kuulub ilma igasuguse sunni või vägivaldta vaba otsustamise õigus oma seksuaalsuse, sealhulgas seksuaal- ja reproduktiivtervise üle. Ühiskondlikul tasandil on aga tegu kaasaegse orjandusega, mille olemasolu teeb küsitavaks need tõekspidamised, millest lähtudes on seadused loodud, sest inimkaubandus on riiklike ja rahvusvaheliste seaduste ja kokkulepete ränk rikkumine. Nii kaua, kui mõned riigid selle probleemi ees silmad kinni pigistavad, tegelevad nad tegelikult ise inimõiguste rikkumisega, jättes täitmata oma kohustused inimeste ees.

Maailmas on peamiseks inimsuugeldamise põhjuseks vaesus ja tööpuudus. Ka on viimasel aastakümnel tunduvalt suurenenud piire ületav kuritegevus (narko- ja relvakaubandus), millel on oluline roll inimkaubanduse kiire ja laialdase leviku juures. Rahvusvaheliselt organiseeritud kuritegevuse tõusule on kaasa aidanud mitmed faktorid: majanduslikud ja poliitilised muudatused Kesk- ja Ida-Euroopa riikides, piiride avanemine ida suunas, sisemise piirikontrolli puudumine Lääne-Euroopas, tehnika areng ning üldse inimeste ülemaailmne liikumine. Ida-Euroopas nagu Eestiski peale riigikorra muutumist hakkas kasvama töötute arv, naiste ja meeste palgavahe hakkas suurenema, olles tänaseks $\frac{1}{4}$ võrra naiste kahjuks. Eesti firmajuhid tunnistavad avalikult, et naised saavad vähem palka või ei ole nii hinnatud tööjõud. Naised ei ole harilikult nii julged kui mehed alustama eraettevõtlusega, mis on üheks põhjuseks nende madalamale majanduslikule staatusele, suurendades seega nende ohtu langeda pettuse ohvriks parema elu otsimisel. Eestis muutus iseseisvumisega eriti raskeks eesti keelt mitteoskavate ja maanaiste elu. Piiride avanemine andis aga võimalused või vähemalt lootused oma elujärje parandamiseks tuhandetele. Välismaale hakati püüdlema õppeasutuste, abielude ja tööpakkumiste kaudu ning seda tehakse siiani, kuna majanduslik olukord maailmas ja Eestis jätab endiselt suure hulga inimesi kindlustundeta. Kõige tavalisem inimestega äritsejate taktika ongi pakkuda tööd seda hädasti vajavale inimesele. Naistele pakutakse head teenimisvõimalust jõukas riigis, aga sinna jõudes sunnitakse neid transpordi, passide ja viisade hankimise, riiki sissetoomise ning fiktiivabielude sõlmimisega seotud väidetavate kulude katmiseks prostituutidena töötama. Valmisolek prostitutsiooniks saavutatakse tugevate psüühiliste ja füüsiliste mõjutusvahendite kasutamise teel (elektrišokk, narkosõltuvuse tekitamine, vägistamine, vabaduse äravõtmine või ähvardused pereliikmete aadressil). On ka naisi, kes teavad, millega nad tegelema peavad hakkama ja arvavad teadvat, mis neid ees ootab. Neil on kodus raske või võimatu tööd leida (põhjusteks kas siis vajaliku hariduse puudumine, vilets riigikeele oskus, võlad jms), aga vaja on last või vanemaid üleval pidada, maksta tagasi õppelaenu jne. Nad on väljapääsmatus olukorras, mille lahendamiseks prostitutsioon tundub ainsa võimalusena olevat. Välismaal loodavad nad end prostitutsiooniga majanduslikult jalgele aidata, siis koju tagasi tulla ja minevik seljataha jätta. Reeglina see ei õnnestu, kuna naine satub tavaliselt kellegi mõju alla ega suuda kõrvalise abita olukorrast välja rabeleda. Alati ei ole tegemist ka välismaale minemisega – Eestis näiteks tulevad tüdrukud maapiirkondadest Tallinnasse prostitutsiooniga elatist või lisaraha teenima.

Kuigi rohkem on levinud naiste smugeldamine vaestest riikidest rikkastesse riikidesse, siis tegelikult satuvad ka jõukamate riikide naised inimkaubanduse ohvriks. Rootsi

tüdrukud Jaapanisse, saksa tüdrukud Mehhikosse, jne. Nõudlus on eksootilisuse järgi, st nagu Põhjamaades on tõmmud naised eksootilisemad, siis Lõunapoolsetes riikides põhjamaised. Vastavalt sellele toimub ka kauplemine. Inimkaubitsejad käsitlevad inimesi mitte elusolenditena, vaid järjekordse kaubaartiklina nagu tubakas, narkootikumid vms. Nõudluse olemasolu peetakse turumajanduse reeglite kohaselt millekski, mida tuleb rahuldada, kui on nõudlus, siis tuleb seda täita ja selle pealt kasu saada. Väga suureks probleemiks ja raskendavaks teguriks inimkaubanduse vastu võitlemisel ongi nõudluse olemasolu – liiga paljud mehed mõtlevad, et nende õiguste hulka kuulub ka seksuaalteenuste ostmine, ehk siis nii naiste kui poiss- kui tüdruklaste ostmine. Ühiskonnas on levinud müüdid, et meestel on mingid erilised seksuaalsed vajadused, need müüdid toidavad jätkuvalt vanu stereotüüpe, aga ka kuritegevust. Maailmas arvatakse inimkaubanduse ohvrite arvuks igal aastal umbes 2 miljonit. Hinnanguliselt toimetatakse Euroopa Liidu liikmesriikidesse prostituutideks kuni 500 000 naist aastas, nad on keskmiselt 18-25 aastat vanad. USA-sse arvatakse igal aastal smugeldatavat kuni 50 000 naist ja last, Kreekas arvatakse töötavat samahästi kui orja staatuses kuni 20 000 välismaalast. Balti riikides oli 1997.a. teada 1201 inimkaubanduse ohvrit, kõige suurem on pidevalt olnud Leedust pärit ohvrite arv.

Naistega äritsemist peetakse uimasti- ja relvakaubanduse järel organiseeritud kuritegevuse tuluallikate poolest kolmandal kohal olevaks. Iga vahendaja kuriteo ahelas võtab oma summa järgmise ostja käest, ja selle kõik peab ohver tagasi teenima. Samas on väga raske ajakirjandusest ja isegi raportitest leida teenitavate numbrite suurusi, kuigi üsna vabalt räägitakse ohvrite arvust. Summasid on nimetatud 16 000 Eesti kroonist kuni 16 000 USD inimese pealt. Just suhteline riskivabadus on see, tänu millele inimkaubanduse äri õitseb. Relvade ja narkootikumide hankimise, peitmise, transportimise ja edasimüümisega on seotud suure riskid ja enamuse riikide seadusandlused on väga konkreetset vahelejäajate suhtes. Inimkaubandus on seadustes sageli "hall ala" – selle kohta ei pruugi otseselt midagi öeldud olla. Isegi kui kurjategijad jäävad vahele, mida juhtub suhteliselt harva, saavad nad tunduvalt väiksemaid karistusi kui narkokaubitsejad. Probleemaatiline on suhtumine ohvritesse: nii politsei, sotsiaaltöötajad kui arstid kalduvad süüdistama hoopis ohvreid ja suhtuma nendesse kui täielikult ise oma olukorras süüdi olevatesse, nägemata neis abivajajaid ja kuritegeliku maailma ohvreid.

Inimkaubanduse tagajärjed on rasked eelkõige ohvritele ja nende lähedastele, aga ka riikidele ja rahvusvahelistele organisatsioonidele, kuna turvalisuse probleem segab kodanikke ja hakkab mõjutama ka riiklikku julgeolekut. Inimkaubanduse ellujäänud ohvritele on tagasipöördumine normaalsesse ellu väga raske, nii abi puudumise kui ühiskonnas valitseva suhtumise pärast. Esmapilgul võib tunduda kummaline, miks need naised ja tüdrukud lasevad endaga toimuda sellel, mis toimub, miks nad ei põgene, saades aru, et on pettuse ohvriks langenud. Inimkauplejate tegevust jälgides saab sellele küsimusele vastuse. Maad ja keelt tundmata on võõral maal töötavad naised täielikult kupeldajate mõjuvõimu all. Enda ja oma perekonna vastu suunatud vägivalla kartuses ei julge paljud naised smugeldajate võimusest põgeneda. Naised on raskes olukorras veel seetõttu, et viibivad välismaal illegaalsete immigrantidena. Nad muutuvad justkui topeltkurjategijateks, olles prostituudid ja viibides maal ebaseaduslikult. Juba eelpool mainitud ähvardused ohvri perekonna ja enda elu aadressil ning lihtne vangistuses hoidmine on põhilisemad. Oluliseks põhjuseks on ka pideva vaimse ja füüsilise vägivalla tagajärjel võitlusvõimetuks jäämine – kuigi alguses võib põgenemine isegi võimalikuna

tunduda, kaob ajapikku tahe ja jõud enda eest seista. Kui tegemist on olnud prostitutsiooniga, siis omab suurt rolli kannatuste talumisel ka häbi juhtunu avalikuks tulemise ees. Kauplejate mõju naiste üle on iseäranis suur nendel juhtudel kui üks organisatsioon kontrollib tervet värbamise, transportimise ja töötamise võrku.

Inimkaubandusest saadavaid tulusid kasutavad kurjategijad sama edukalt kui narkotulusid oma eesmärkide saavutamiseks. Inimkaubitsejad võivad üritada legaliseerumist ning imbuda poliitikasse ja riigistruktuuridesse. Olles võimelised poliitikat ja seadusandlust mõjutama, võivad kuritegelikud grupid takistada endale ebasoodsate seaduste vastu võtmist ning nende rakendamist. Kui mõelda Eesti olukorra peale, siis oskate kindlasti ise näiteid tuua, kuigi tõestada ei ole nagu esmapilgul midagi.

Paljud rahvusvahelised dokumendid ja ka avalik arvamus üritavad tõmmata piiri naistega kauplemise ja prostitutsiooni vahele, tegelikkuses on selline piir aga problemaatiline. Rahvusvahelise Migratsiooniorganisatsiooni (IOM) kampaania, mille plakateid paljud teist Tallinna tänavatel nägid, hoiatas, et ettevaatamatu käitumisega ehk siis kahtlase tööpakkumise vastuvõtmisega on võimalik seksiärisse sattuda, sh prostitutsiooniga tegelema. Selline hoiatamine on üks viis inimkaubanduse vältimiseks. Et aga sügavamalt inimkaubanduse põhjuseid mõista ja selle vastu võidelda, on vaja analüüsida ühiskonnad valitsevaid arusaamu ja tavasid, sh prostitutsiooni normaliseerimist. Võib päris kindlalt öelda, et naiste ja ka lastega kauplemine seksuaalse ekspluateerimise eesmärgil lähtub ja püsib prostitutsiooni aktsepteerimise tõttu. Kui me mõtleme, mis on prostitutsioon ja mis on naistega kauplemine, siis piiri tegelikult ei olegi. Prostitutsiooniäri vajab pidevalt uusi inimesi, 5-10 aastaga on naine tavaliselt läbi põlenud, seega siis tuleb järjest leida uusi kasvõi läbi pettuse. Nii et selleks, et takistada naiste ja laste kupeldamist välismaale, tuleks alustada kodus toimuva kupeldamise vastu võitlemisega. Avatud Ühiskonna Instituudi politseiuuringu järgi arvatakse Tallinnas olevat üle 1000 prostituudi – nendest rahul oma saatusega on parimal juhul tibatilluke protsent. Inimkaubanduse ohvreid ehk siis neid keda täielikult pettusega prostitutsiooniärisse tõmmati arvatakse IOM uuringu järgi olevat 500.

Loodan ja usun, et leiate seosed minu ettekande ja järgnevate teemade vahel ja oskate neid ka edaspidi näha, olles seeläbi juba rohkem ette valmistatud teiste inimeste juhendamiseks või abistamiseks ning inimkaubanduse edasise leviku tõkestamiseks.